

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

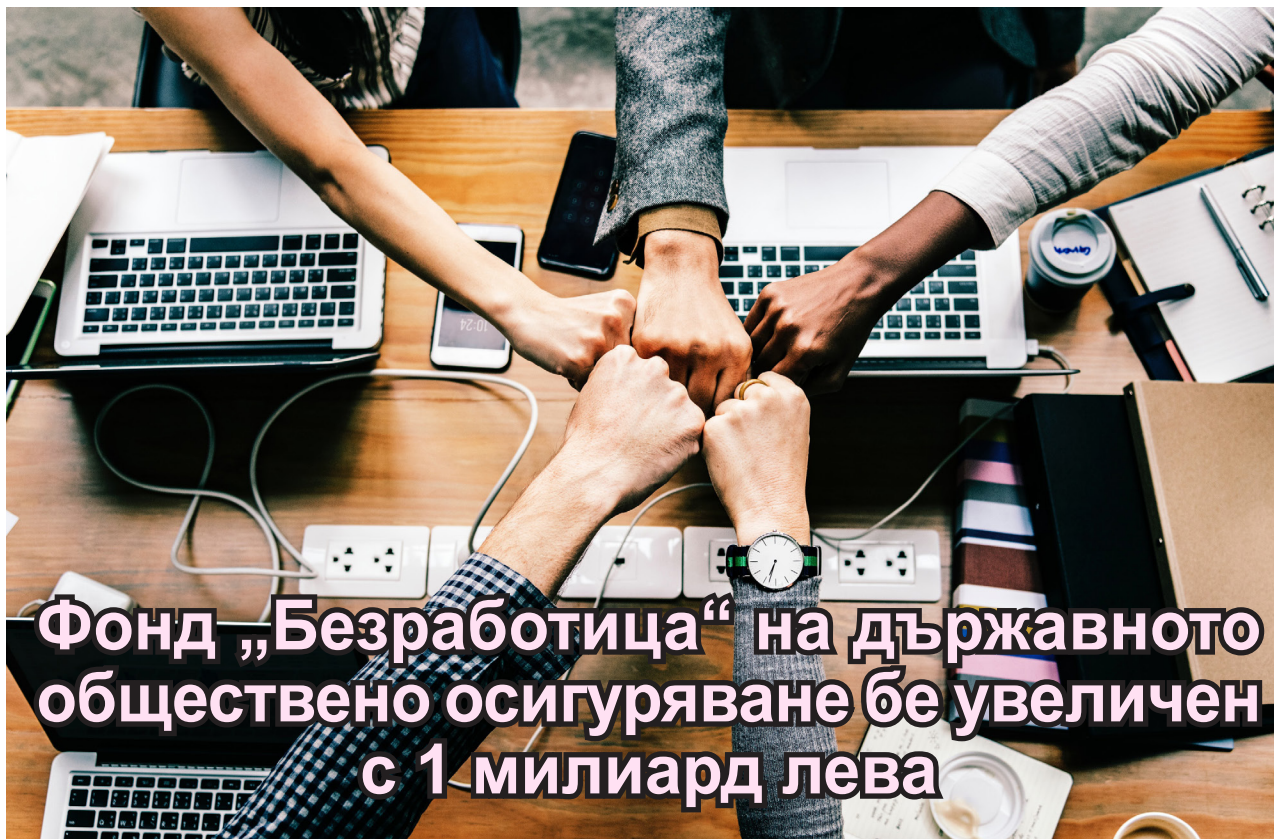
ГОДИНА XX, Брой 1, 2020

web: www.nssi.bg

Съдържание

Фонд „Безработица“ на държавното обществено осигуряване бе увеличен с 1 милиард лева.....	3
Българската пенсионна система е изправена пред сериозни демографски предизвикателства.....	6
Преизчисляването на пенсиите ще бъде благоприятно за много, но далеч не за всички пенсионери.....	11
През 2019 г. НОИ е издал над 9000 разпореждания за възстановяване на 6,5 милиона лева за неправомерно получени болнични.....	19
Опитите за злоупотреби с осигурителни права трудно пробиват в Кърджали.....	22
Пенсионни реформи от тази година в три държави от Европейския съюз.....	26
Изграждане и развитие на българската пенсионноосигурителна система след 1878 г. (част I).....	28

НОИ

Извънредни директиви

Фонд „Безработица“ на държавното обществено осигуряване бе увеличен с 1 милиард лева

Народното събрание одобри актуализация в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване (ДОО) за 2020 г., осигурявайки допълнително 1 милиард лева за изплащане от фонд „Безработица“ на компенсации на работодатели, чиято стопанска дейност е засегната от введените мерки за превенция на разпространението на COVID-19 в България. С актуализацията Парламентът прие също с 430 милиона лева да бъде намалена планираната стойност на приходите от осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване за 2020 г. В резултат от двете мерки трансферът от държавния бюджет за покриване на недостига от средства в държавното обществено осигуряване бе увеличен с 1,43 милиарда лева.

Парламентът прие и промени в Закона за мерките и действията по време на извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание от 13 март 2020 г., според която освен 60% от размера на осигурителния доход за януари 2020 г., държавата ще поема и 60% от дължимите осигурителни вноски за лица, които работят при осигурители, отговарящи на критерии, определени с постановление на Министерския съвет.

Мярката е валидна за периода на въведеното от 13 март 2020 г. извънредно положение, но за не повече от 3 месеца. Средствата се превеждат от Националния осигурителен институт (НОИ) по банков път на съответния осигурител в срок до 5 работни дни въз основа на предоставена от Агенцията по заетостта писмена информация. Средствата са за сметка на фонд „Безработица“ на държавното обществено осигуряване. Ангажимент на НОИ е да създаде и да поддържа публичен регистър за работодателите, на които са изплатени компенсации. Той ще съдържа информация за работодателя, за общата сума на изплатените компенсации за съответния месец и за общия брой на работниците и служителите, за които са изплатени.

Друга предвидена от извънредното законодателство мярка е да бъдат преизчислени по служебен ред личните трудови пенсии на около 258 000 работещи пенсионери, които имат придобит осигурителен стаж след 31 декември 2018 г. Преизчисляването ще се извърши: считано от 1 април 2020 г.; само с осигурителен стаж, придобит след пенсионирането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията; съобразно осигурителните данни, постъпили от осигурителите и самоосигуряващите се лица, включително и за месец март 2020 г., които следва да постъпят в информационната система/регистрите на НОИ най-рано в края на април 2020 г. Обработката ще се осъществява поетапно при спазване на установения в Кодекса за социално осигуряване 4-месечен срок.

За извършеното преизчисляване НОИ ще постанови разпореждания, които ще бъдат изпращани на лицата по пощата, а също така ще бъдат достъпни чрез електронната услуга „Справка за издадени пенсионни разпореждания по ЕГН и ПИК“ на сайта на института от 1 юни 2020 г. Пенсии на пенсионерите, които са подали заявления

за служебно преизчисляване на пенсиите им през 2019 г. (91 129 лица), както и тези, които са поискали такова преизчисляване в периода от началото на 2020 г. до въвеждане на извънредното положение на 13 март т.г. (56 591 лица). ще бъдат преизчислявани, съгласно заявеното от лицата, тоест от първо число на месеца, следващ месеца на подаване на заявлението в съответната година. От 24 март 2020 г. в приемните на НОИ е преустановен приемът на заявления на хартиен носител за преизчисляване на пенсиите с осигурителен стаж и/или осигурителен доход, придобити след пенсионирането (заявления образци УП-26 и УП-26.1).

Според новия закон експертните решения на ТЕЛК и НЕЛК за определяне на трайно намалена работоспособност/ вид и степен на увреждане, при които срокът на инвалидност изтича по време на действие на закона, ще бъдат с продължено действие до два месеца след отмяната на извънредното положение. Във връзка с това, НОИ ще измени служебно срока на отпуснатите на съответните лица инвалидни пенсии и добавки за чужда помощ съобразно продълженото действие на експертните решения.

Друга важна законодателна промяна касае подаването на документи за парични обезщетения за безработица едновременно с регистрацията в бюрата по труда. Считано от 24 март т.г. подаването на документи, свързани с отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица на хартиен носител, ще се извършва в дирекциите „Бюро по труда“ (ДБТ). В НОИ ще се приемат само документи, подадени по електронен път с квалифициран електронен подпис или с персонален идентификационен код (ПИК), издаден от института. Подадените на хартиен носител в ДБТ документи, заедно с приложенията към тях, ще бъдат изпращани в териториалните подразделения на НОИ от съответното ДБТ чрез Системата за електронен обмен на съобщения (СЕОС) или чрез Системата за сигурно електронно връчване (ССЕВ) в края на всеки работен ден, но не по-късно от 3 дни от приемането им.

Няколко дни преди на 13 март 2020 г. Народното събрание да обяви извънредно положение на територията на цялата страна, в НОИ бяха взети мерки за ограничаване на потока от хора, които посещават териториалните подразделения в цялата страна. Институтът призовава всички свои клиенти да се въздържат от лично посещение на офисите в цялата страна, освен ако не става дума за реална неотложност. В тази връзка отново бе напомнено кои са алтернативните форми за контакт с НОИ - над 70 електронни услуги, Контактен център (0 700 14 802), писма или електронна поща. Специално внимание бе обърнато на персоналния идентификационен код на НОИ, който предоставя удобен, а при настоящите обстоятелства и особено подходящ начин за ползване на редица електронни, справочни и административни услуги през интернет страницата на института. Притежатели на ПИК към момента са около 1,5 милиона български граждани, които чрез него и без да посещават офисите на институцията могат да получат персонални справки, които са свързани с достъп до личните им данни. По интернет те могат да следят осигурителния си статус и дали работодателят им начислява дължимите осигуровки. Ако им предстои пенсиониране, потребителите могат да проверят наличната информация за натрупания си осигурителен стаж и доход, както и да изчислят прогнозния размер на пенсията си. В случай че са останали без работа или са в отпуск по болест или по майчинство, чрез своя ПИК лицата могат дистанционно да следят дали им е отпуснато полагащото им се обезщетение и дали същото е изплатено. Освен това, имат възможността да проследяват постъпилите данни за издадени болнични листове и кои документи за тяхното изплащане са вече налични в НОИ. С ПИК може да се подаде заявление по електронен път за извършване на редица административни услуги, да се зададе актуален въпрос или да се подаде сигнал или жалба, изискващи достъп до лични данни, чрез контактните форми.

Електронизирани са и услугите:

- Изчисляване на прогнозна пенсия;
- Изчисляване на прогнозен размер на парично обезщетение за бременност и раждане;
- Справка за статус на социално осигуряване от 1997 г. насам;
- Справка за осигурителен стаж и доход при пенсиониране;
- Справка за подадени декларации за социално осигуряване за осигурено лице за периоди след 2004 г.;
- Справка по ЕГН за изплатени чрез НОИ парични обезщетения и помощи от ДОО;
- Справка за представени в НОИ документи и изплатени обезщетения и помощи от ДОО;
- Справка за постъпили данни от издадени болнични листове в Електронния регистър на болничните листове и решенията по обжалването им;
- Въвеждане/промяна на координати за получаване на съобщения от НОИ за изплатени парични обезщетения и помощи от ДОО;
- Справка за изплатени парични обезщетения за безработица;
- Справка за регистрирани заявления за отпускане на парични обезщетения за безработица.

Заявления, жалби и други документи във връзка с парични обезщетения, помощи, пенсии, гарантирани вземания и издаване на документи от Осигурителния архив на НОИ се подават по електронен път, по реда на Закона за електронното управление, с квалифициран електронен подпис или с персонален идентификационен код или чрез

лицензиран пощенски оператор. Лицата, които по уважителни причини не са могли да подадат съответните документи по този ред, ще могат да ги подадат в срок до 14 дни след отмяната на извънредното положение, като тези документи ще се считат за подадени в срок, тоест подадени в първия ден от срока на извънредното положение.

Във връзка с обявеното от Народното събрание извънредно положение, „Профилактика, рехабилитация и отдих“ ЕАД временно преустанови предоставянето на своите профилактични и рехабилитационни услуги. За всички въпроси относно вече направени резервации работи национален телефон - 0 700 18 101.

Българската пенсионна система е изправена пред сериозни демографски предизвикателства

I. Въведение

Актьюерският доклад за 2019 г., изготвен от Националния осигурителен институт (НОИ) представя оценка на дългосрочното финансово състояние на фондовете на държавното обществено осигуряване (ДОО) в България за периода 2018-2070 г.

Основната цел на доклада е повишаване информираността на вземащите решения, заинтересованите страни и широката общественост за бъдещото финансово състояние на фондовете на ДОО в контекста на текущите икономически, демографски и социални тенденции и при отчитане на действащото към момента осигурително законодателство.

В него, на базата на определен набор от демографски, макроикономически и социалноосигурителни допускания, са представени резултатите от дългосрочната актьюерска оценка на приходите и разходите на ДОО за периода 2019-2070 г. Направен е анализ на базовия случай, който отразява развитието на фондовете на ДОО до 2070 г. според пенсионноосигурителното законодателство, действащо в края на 2019 г. Взети са предвид промените в Кодекса за социално осигуряване (КСО), приети през 2015 г., които посрещат предизвикателствата на негативните демографски тенденции в страната ни. Включени са два теста за чувствителност, за да се проследи до каква степен резултатите от базовия случай са чувствителни към промени в допусканията. Направено е и сравнение с резултатите от актьюерския доклад от 2016 г.

В настоящия материал са представени основните изводи и резултати, като пълният текст на доклада е достъпен без ограничения на интернет страницата на НОИ, рубрика [„Статистика и анализи/ Анализи/ Актьюерски доклади“](#).

II. Основни изводи

Българската пенсионна система е изправена пред сериозни демографски предизвикателства. Прогнозите на Евростат показват, че населението на страната ще намалява и едновременно това неговата възрастова структура ще се влошава. В резултат, коефициентът на възрастова зависимост ще нарасне чувствително – ако през 2018 г. на 100 лица между 15 и 64 г. се падат 33 лица до 65-годишна възраст, то през 2070 г. броят им ще нарасне

до 56 на 100 лица. В резултат от застаряването на населението и свиването на работната сила броят на заетите ще намалее с близо 38%. От своя страна, делът на възрастното население от общата численост на населението ще нарасне от около 21% през 2018 г. до 31% през 2070 г.

В последните години бяха предприети редица действия за стабилизиране на финансовото състояние на пенсионната система и подобряване адекватността на пенсиите. С реформата от 2015 г. се създадоха условия едновременно за повишаване на приходите от осигурителни вноски, както и за ограничаване ръста на разходите за пенсии с въвеждане на по-строги изисквания за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Провежданите политики по доходите от последните години, в това число увеличението на минималната работна заплата, на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица и на максималния осигурителен доход, също водят до увеличаване на приходите в системата. Те, наред с други решения, доведоха до нарастване на средния осигурителен доход за страната и следователно съдействаха, чрез механизма за осъвременяване на пенсиите, за подобряване тяхната адекватност. Но от друга страна, в средносрочен и дългосрочен план това неминуемо се отразява и върху разходите за пенсии. Средносрочните и дългосрочни ефекти върху разходите бяха усиления от други решения, най-вече свързани с минималните размери на пенсиите за трудова дейност и с максималния размер на пенсиите.

В резултат от проведените параметрични реформи, в краткосрочен и средносрочен план може да се очаква подобряване на финансовото състояние на фондовете на ДОО. Недостигът от средства (от около 3,5% от БВП през 2018 г.) ще продължи да намалява, достигайки най-ниската си стойност от 2,3% от БВП през 2034 г. Общо за периода 2018-2070 г. разходите за пенсии ще нарастват като дял от БВП, достигайки до 10,2% през 2070 г. при около 8,5% през 2018 г.

Адекватността на пенсиите остава повод за сериозна загриженост. Макар и намаляващият брой пенсионери, поради завишените изисквания за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст и в резултат от демографските процеси, да има важен принос за подобряване баланса на фондовете на ДОО, именно по-ниският коефициент на заместване на дохода (средна пенсия към среден осигурителен доход) всъщност е факторът с най-голям принос за намаляване на недостига от средства в системата като дял от БВП. От около 42% през 2018 г. в дългосрочен план коефициентът на заместване ще намалее до 35% през 2070 г. Върху този процес влияе най-вече законодателното изискване за редукция на индивидуалния коефициент на пенсионерите, на които ще бъде отпусната пенсия и от ДОО, и от универсален пенсионен фонд. При различни допускания за особеностите на трудовата кариера редукцията в индивидуалния коефициент ще нараства плавно от около 20% в началото на периода до над 25% през 2050 г.

Наред с адекватността на пенсиите, в дългосрочен план финансовото състояние на фондовете на ДОО също е тема, изискваща внимание. Прогнозите показват, че въпреки подобрението, балансът на системата ще остане отрицателен за целия период 2018-2070 г. Наред с това, след 2037 г., когато приключва увеличението на законоустановената пенсионна възраст, балансът на фондовете на ДОО ще започне да се влошава, достигайки дефицит от около 4,8% през 2070 г. Ще се задълбочи и зависимостта на системата от държавния бюджет – в края на периода трансферът за покриване на недостига от средства ще нарасне с около 5% от общите разходи. При 35,7% през 2018 г., през 2070 г. делът на трансфера от централния бюджет ще достигне 40,7% от общите разходи на ДОО. Това показва, че при сегашните разпоредби по отношение правото и размерите на пенсии и обезщетения, и дори при очакванията за намаляващ коефициент на заместване на дохода, приходите от осигурителни вноски няма да са достатъчни, за да компенсират нарастващите разходи на системата. Планираното обвързване на пенсионната възраст с промените в средната продължителност на живота след 2037 г. ще доведе до допълнително увеличение на законоустановената възраст за пенсиониране, но финансовият ефект върху ДОО от тази мярка не е еднозначен. Дали хората ще бъдат в състояние да останат на пазара на труда и след 65-годишна възраст или голяма част от тях ще се инвалидизират е въпрос, отговорът на който зависи от много и различни фактори.

При текущата нормативна рамка, по-високият икономически растеж, съпроводен с по-висока заетост, по-ниска безработица и по-високи трудови възнаграждения, е факторът с най-силно положително въздействие върху дългосрочното финансово състояние на ДОО.

III. Основни резултати

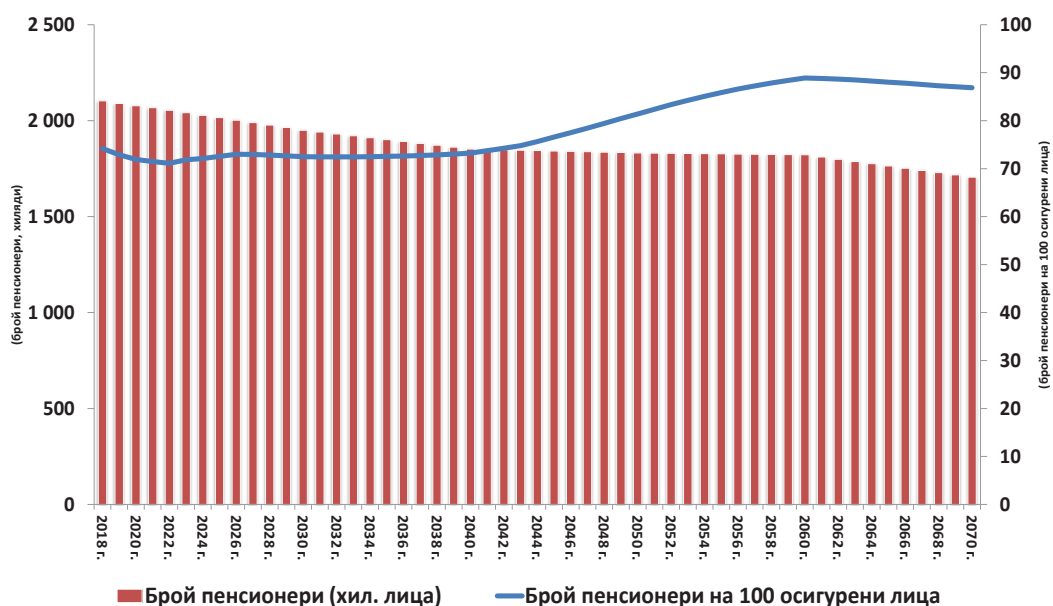
В дългосрочен план, върху развитието на ДОО най-силно влияние ще оказват следните фактори:

Увеличаване съотношението между броя на пенсионерите и броя на осигурените лица. В началото на прогнозния период средният месечен брой на осигурените лица в държавното обществено осигуряване е около 2,8 млн., което представлява 90% от заетите през 2019 г. лица. В дългосрочен план броят на осигурените лица следва тенденцията в броя на заетите, като до 2021 г. се очаква увеличение, а след това до 2070 г. тенденцията е намаляваща, което е резултат от намалението на населението в трудоспособна възраст, водещо от своя страна до свиване на работната сила и намаление в броя на заетите. Поради това, в края на прогнозния период броят на

осигурените лица намалява с около 870,0 хиляди или с около 30% в сравнение с броя им в базовата 2018 г.

Общият брой на пенсионерите с пенсии за трудова дейност, изплащани от ДОО, намалява от 2 102,8 хил. през 2018 г. до 1 705,6 хил. през 2070 г. или с близо 400 хиляди лица. Този резултат е следствие от повишаването на законовите изисквания за достъп до пенсия и от демографските тенденции в дългосрочен план. Относителният дял на пенсионерите от общото население на страната обаче се увеличава от 30% през 2018 г. до 35% през 2070 г.

Съотношението между броя на пенсионерите и броя на осигурените лица, наричано още (системен) коефициент на зависимост, е ключов индикатор за финансовото състояние на схемите от разходопокривен тип. Застаряването на населението и нарастването на средната продължителност на живота от една страна, и намаляването на населението в трудоспособна възраст от друга, оказват съществено влияние върху държавната осигурителна система в дългосрочен план.

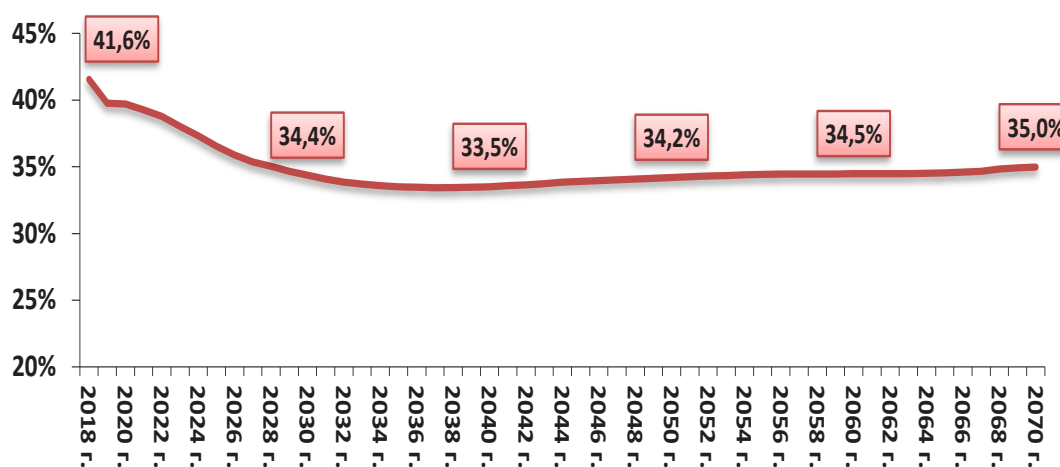

Фигура № 1: Пенсионери към осигурени лица

През 2018 г. на 100 осигурени лица са съответствали 74 пенсионери с пенсии за трудова дейност. В следващите години се наблюдава подобрение в коефициента на зависимост, като в периода до 2036-2039 г., когато пенсионната възраст за жените и мъжете ще се изравни на 65 години, съотношението между броя на пенсионерите и броя на осигурените лица е под 72%. Това намаление е резултат от прогнозирания по-малък брой новоотпуснати пенсии през тези години, вследствие на увеличаването на пенсионната възраст и на изискуемия осигурителен стаж, ограничаването на ранното пенсиониране, както и поради наличието на стимули за по-дълго оставане на пазара на труда на възрастните работници. След 2039 г. под въздействието на фактори като застаряване на населението, увеличаваща се средна продължителност на живота и намаляващ брой на заетите лица, коефициентът на зависимост нараства значително, като според прогнозните резултати през 2060 г. на 100 осигурени лица ще съответстват 89 пенсионери за трудова дейност. Между 2060 г. и 2070 г. се наблюдава слабо подобрение в коефициента на зависимост в резултат на прогнозираното от Евростат постепенно увеличение на тоталния коефициент на плодовитост от 1,5 до 1,8, водещо до увеличение на дела на населението в трудоспособна възраст към края на периода, когато на 100 осигурени лица се очаква да съответстват 87 пенсионери.

Намаляване коефициента на заместване на дохода. Коефициентът на заместване на дохода е съотношението на средната пенсия за трудова дейност към средния осигурителен доход на осигурените лица за съответната календарна година. Годишните осъвременявания на размерите на пенсиите от 1 юли оказват влияние върху размерите на вече отпуснатите пенсии. Върху размерите на новоотпуснатите пенсии влияние оказва нарастването на средния осигурителен доход и стойността на процента за всяка година осигурителен стаж в пенсионната формула, който през 2019 г. се увеличи от 1,169 на 1,2.

Съществено влияние върху коефициента на заместване на дохода от първия стълб ще окаже и предвидената в законодателството възможност за преминаване от осигуряване в първи и втори стълб* към осигуряване само в първи стълб. Коефициентите на заместване ще бъдат по-ниски за пенсионерите, които се осигуряват и в двата стълба, тъй като пенсиите им ще бъдат редуцирани, пропорционално на осигурителната вноска, която е била прехвърляна към втория стълб, но те ще получат втора пенсия от универсален пенсионен фонд. Намалението в размера на пенсиите, отпуснати през последното тримесечие на 2021 г., когато жените, родени в началото на 1960 г. ще придобият право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, е около 20 на сто, като процентът ще нараства достигайки до около 25 на сто за пенсиите, след 2040 г. Това е така, защото целият осигурителен стаж на лицата, които ще се пенсионират тогава, ще обхваща периоди след 2002 г. Важно е да се отбележи, че стойността на намалението е различна за всеки отделен пенсионер и зависи от конкретния период, който обхваща осигурителния му стаж.

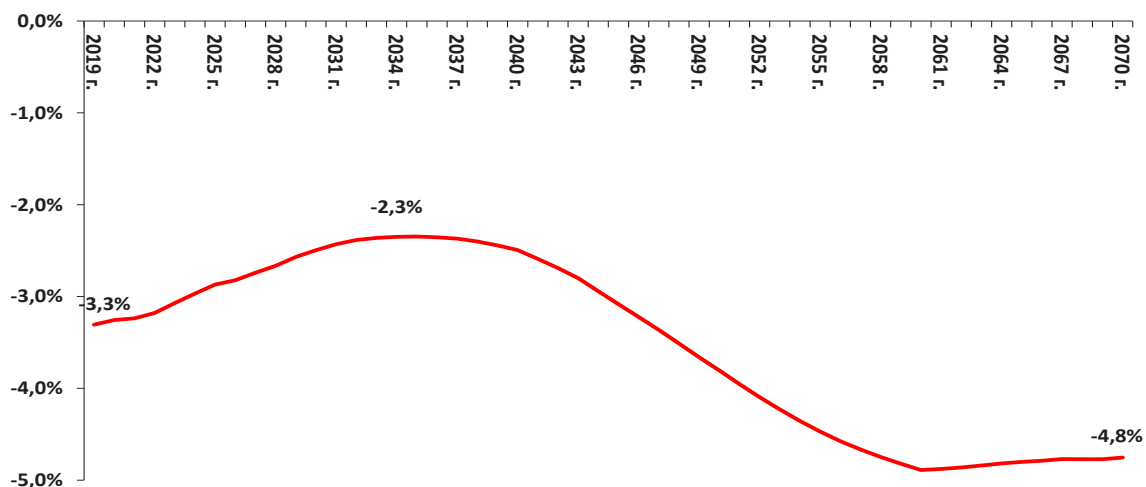
Фигура № 2: Коефициент на заместване на дохода

При допускането, че 100 процента от осигурените лица, родени след 31 декември 1959 г., ще продължат да се осигуряват в двата стълба, от стойности, близки до 42% в началото на периода, до 2030 г. коефициентът на заместване на дохода от първия стълб ще намалее и ще се задържи на относително постоянно ниво от около 34-35% до края на прогнозния период. Възможността за прехвърляне на осигуряването изцяло към ДОО оказва благоприятно влияние върху коефициента на заместване на дохода от първия стълб, като за осигурените лица, родени след 1959 г., които ще изберат осигуряване само в I стълб, средният брутен коефициент на заместване ще бъде с около 10 процентни пункта по-висок.

Дисбаланс между приходи и разходи в системата. Резултатите от дългосрочната актюерска оценка показват, че при сега действащите законодателни параметри и допускания за социално-икономическото развитие на страната, системата ще остане на дефицит през целия период до 2070 г.

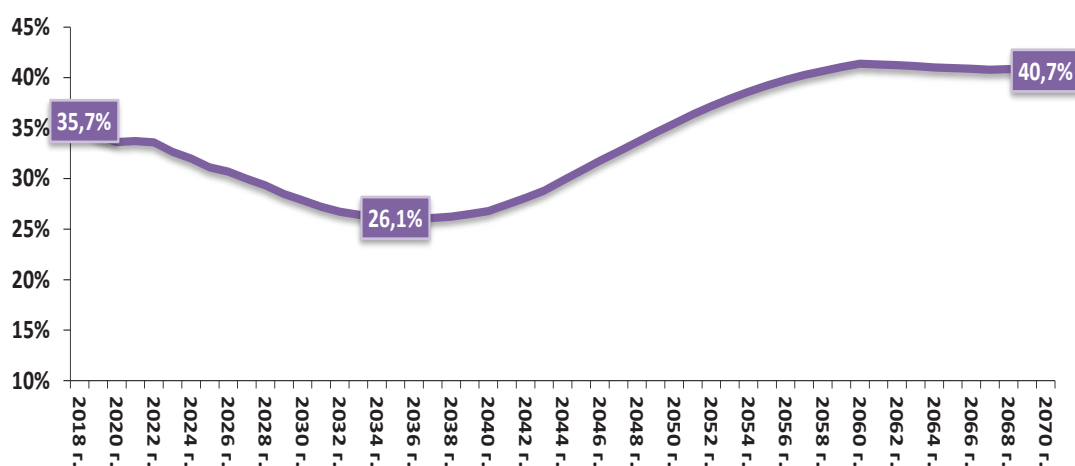
За 2018 г. размерът на трансфера от държавния бюджет за покриване на недостига от средства е 3,5% от brutния вътрешен продукт (БВП). При очаквана стойност от 3,3% от БВП за 2019 г., през следващите години недостигът от средства на ДОО в абсолютна стойност ще нараства, но неговият дял от БВП ще намалява, достигайки най-ниските си стойности от 2,3-2,4% от БВП в периода между 2030 г. и 2040 г. Това се дължи основно на намалението в броя на пенсионерите с около 250,0 хиляди до 2040 г. в резултат на по-строгите условия за придобиване на пенсия за осигурителен стаж и възраст. След 2040 г. негативните демографски тенденции в страната водят до постепенно влошаване на баланса на ДОО, като до 2060 г. дефицитът достига 4,8% от БВП и се задържа на това ниво до края на прогнозния период.

*ДОО и универсален пенсионен фонд.

Фигура № 3: Баланс на ДОО като процент от brutния вътрешен продукт (БВП)

През следващите години необходимият размер на трансфера от държавата за покриване недостига от средства в номинално изражение ще нараства, но нейният дял от общите разходи ще продължи да намалява. От 35,7% през 2018 г., размерът на трансфера намалява на 34,3% в 2019 г. В периода между 2030 г. и 2040 г., когато дефицитът на ДОО е най-малък, делът на трансфера от общите разходи на системата ще намалее до около 26%. С нарастването на дефицита през втората половина на прогнозния период ще нараства и размерът на необходимия за покриване на недостига от средства трансфер от държавния бюджет, като в последната декада се очаква той да достигне стойности между 40% и 41% от общите разходи на ДОО.

Фигура № 4: Трансфер за покриване на недостига от средства от общите разходи

Анализ

Преизчисляването на пенсиите ще бъде благоприятно за много, но далеч не за всички пенсионери

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият анализ представя непосредствените краткосрочни ефекти от преизчисляването на пенсиите върху нивото на защитата на пенсионерите и финансовото състояние на държавното обществено осигуряване (ДОО).

Изборът на тема е продиктуван от три обстоятелства:

На първо място, в общественото пространство се счита, че преизчисляването на пенсиите с по-актуален осигурителен доход е най-ефективният начин за преодоляване на разликата между т.нар. „стари“, отпуснати по-назад във времето, и т.нар. „нови“, отпуснати в по-близък до сегашния момент, пенсии за трудова дейност. Привържениците на тази теза изтъкват няколко довода. От една страна се посочва, че двама души, които имат един и същ индивидуален коефициент и една и съща продължителност на осигурителния стаж, а според тях – един и същ осигурителен принос, ще имат различен размер на пенсията само заради момента на отпускането ѝ. Пенсионерите, чиито пенсии са отпуснати в по-близък до настоящия момент, са по-облагодетелствани спрямо онези от пенсионерите, чиято пенсия е отпусната в по-далечен минал момент. От друга страна, изтъква се доводът, че това е несправедливо, тъй като: (1) размерите на т.нар. „нови“ пенсии биват изчислявани от много по-голям средномесечен осигурителен доход за 12-те месеца преди месеца на отпускане на пенсията в сравнение (да кажем) с пенсиите, отпуснати преди десетилетие; (2) съществуващите правила за осъвременяване на пенсиите не компенсират това неравенство и дори водят до допълнително изоставане на т.нар. „стари“ пенсии, защото ежегодните увеличения на пенсиите са с процент, по-малък от темпа на нарастване на средномесечния осигурителен доход за страната. На тази база се прави изводът, че е налице необходимост от регулярно преизчисляване на пенсиите, за да се отстранят посочените източници на неравнопоставеност между пенсионерите.

На второ място, последното преизчисляване на пенсиите датира от 2008 г. Тогава всички пенсии за трудова дейност, отпуснати до 31 декември 2007 г., бяха преизчислени от 1 октомври 2008 г. със средномесечния осигурителен доход за страната за 2007 г. в размер на 398,17 лв. В резултат, около 1 085 000 пенсии (62,6 на сто от всички пенсии за трудова дейност към онзи момент) получиха увеличение от средно 8,5%. Фактът, че последното преизчисляване датира отпреди повече от десетилетие практически означава, че средният осигурителен доход е нараснал значително и едно евентуално преизчисляване би имало съществен ефект не само върху размерите на пенсиите, но и върху финансовото състояние на ДОО. Действително, ако през 2007 г. средният осигурителен доход

е бил 398,17 лв., то през 2019 г. неговият размер е бил 986,52 лв., т.е. 2,78 пъти по-висок в номинално изражение.

На трето място, нито една промяна в пенсионното законодателство, независимо от нейните цели и задачи, не може да бъде разглеждана изолирано нито от контекста, в който се развива дадена пенсионна схема, нито в страни от основния принцип при управлението на разходопокривните пенсионни схеми. Анализът на контекста отговаря на въпроса дали една или друга мярка е реалистична и възможна за изпълнение. От своя страна, основният принцип при управлението на разходопокривните пенсионни схеми е: което и да е решение за промяна на нейните параметри да бъде преценявано през призмата на това, дали то е съобразено с текущия финансов баланс на схемата и дали съдейства за подобряването му в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план. Възприемането на тези критерии от своя страна отговаря на въпроса дали дадена промяна е целесъобразна.

* * *

С оглед на големия обществен интерес към темата за преизчисляването на пенсиите и изхождайки от посочените по-горе три обстоятелства, НОИ представя на вниманието на професионално ангажираните с темата експерти и по-широкия кръг заинтересовани страни резултати от направени изчисления **какво би се получило, ако всички пенсии за трудова дейност, отпуснати до 31 декември 2019 г., бъдат преизчислени през 2021 г. със средния осигурителен доход за 2019 г. от 986,52 лв.**

Важно е да се подчертае, че използваната информация се отнася за съвкупността на пенсионерите, актуална към март 2020 г. Допусканията за процента на осъвременяване на пенсиите през 2021 г. се основават на предварителни прогнози за инфлацията и ръста на средния осигурителен доход за страната, при запазване на текущото законодателство по отношение определяне размерите на пенсиите, в т.ч. пенсионна формула, минимални размери и максимален размер. Предвид това, **резултатите със сигурност ще бъдат различни, ако изчисленията бъдат повторени в следващ, по-близък до 2021 г. момент, както и при по-различни допускания за параметрите на пенсионното законодателство.**

КОНТЕКСТЪТ ИЛИ НЯКОИ ВАЖНИ ВЪПРОСИ ОТНОСНО ФИНАНСИРАНЕТО НА РАЗХОДОПОКРИВНИТЕ ПЕНСИОННИ СХЕМИ

Добре известен факт е, че българската пенсионна система е изградена по т. нар. „трисълбов“ модел. В него се включват пенсионните схеми от държавното обществено осигуряване (ДОО) – т.нар. „първи стълб“, допълнителното задължително пенсионно осигуряване в универсални и професионални пенсионни фондове – т.нар. „втори стълб“, както и допълнителното доброволно пенсионно осигуряване – т.нар. „трети стълб“. Разликата между първия стълб и останалите два стълба се състои в това, че първият стълб се финансира на разходопокривен (солидарен) принцип, а вторият и третият стълб се финансират на капиталов принцип.

При разходопокривния принцип, финансирането на изплащаните в текущия момент пенсии става от осигурителните вноски на работодателите, работниците и служителите, самоосигуряващите се лица, както и от собствени приходи на съответната пенсионна схема (например приходи от инвестиции). В случай че осигурителните приходи не са достатъчни, за да покрият разходите за пенсии, разликата обикновено се допълва с трансфер от държавния бюджет. При капиталовите схеми е обратното - приходите от осигурителни вноски за отделните лица се натрупват в индивидуални партиди, инвестират се в хода на фазата на натрупване (по време на трудовата кариера на осигуреното лице), а натрупаната сума в момента на пенсиониране се използва за изплащане на пенсията. Следователно, ако финансовото състояние на разходопокривните пенсионни схеми зависи от т.нар. „междугенерационен трансфер“, насочен от активно работещите към хората, оттеглили се от заетостта, то при капиталовите пенсионни схеми подобни механизми на преразпределение не съществуват.

Отчитайки тези обстоятелства, с определена степен на условност може да се допусне, че финансовата устойчивост на една типична разходопокривна схема зависи основно от пет фактора: (1) брой на пенсионерите; (2) брой на осигурените лица; (3) среден размер на пенсията; (4) среден осигурителен доход; (5) размер на осигурителната вноска. Съотношението между броя на пенсионерите и броя на осигурените лица обикновено се нарича „демографско съотношение“ или „системен коефициент на зависимост“. Съотношението между средния размер на пенсията и средния осигурителен доход се нарича „финансово съотношение“ или по-често „коефициент на заместване на дохода“.

За оценка на финансовото състояние на разходопокривните пенсионни схеми се използва и съотношението между разходите за пенсии и брутният вътрешен продукт (БВП). Ако то нараства, то

тогава делът от общия доход, създаден в икономиката от заетите и бизнеса, който се преразпределя от държавата за изплащане на пенсии, също нараства.

Данните за периода 2005-2018 г. показват, че финансовото състояние на първия стълб на пенсионната система се е влошило. Бюджетът на фонд „Пенсии“ е на дефицит за целия период, като дефицитът, измерен като процент от БВП, е нараснал. Това налага дефицитът да бъде покриван с трансфер от държавния бюджет, който нараства както в абсолютно, така и в относително изражение (като % от БВП).

Динамика на някои показатели с отношение към финансовата стабилност на първия стълб на пенсионната система:

§ Системният коефициент на зависимост, измерен като средномесечен брой пенсионери (всички видове пенсии) към средномесечен брой осигурени лица, за които са направени вноски, намалява от 89,1% през 2005 г. до 77,5% през 2018 г.

§ Коефициентът на заместване на дохода, измерен като среден размер на пенсията на един пенсионер към среден осигурителен доход за страната, остава почти без промяна в рамките на периода – от 40,6% през 2005 г. до 40,9% през 2018 г.

§ Разходите за пенсии (общо, всички видове) като дял от БВП нарастват от 8,1% през 2005 г. до 9,7% през 2014 г., след което намаляват до 8,6% в 2018 г., като отчетеният ръст спрямо 2005 г. е 0,5 процентни пункта.

§ Дефицитът на фонд „Пенсии“, от който се изплащат най-голямата част от пенсиите, нараства от близо 746 млн. лв. през 2005 г. до 3,8 млрд. лв. през 2018 г. Това е ръст от 1,6% от БВП до 3,5% от БВП.

В дългосрочен план, при текущите демографски и макроикономически прогнози, и при запазване на сега действащите параметри по приходите и разходите за пенсии, не се очаква дефицитът в пенсионната система да бъде преодолян. При очаквана стойност от 3,3% от БВП за 2019 г., през следващите години недостигът от средства на ДОО в абсолютна стойност ще нараства, но неговият дял от БВП ще намалява, достигайки най-ниските си стойности от 2,3-2,4% от БВП в периода между 2030 г. и 2040 г. След 2040 г. негативните демографски тенденции в страната ще водят до постепенно влошаване на баланса на ДОО, като до 2060 г. дефицитът ще достигне 4,8% от БВП. Този въпрос е детайлно изследван в последния **Актьорски доклад на НОИ от 2019 г.** Докладът е публично достъпен на интернет страницата на института, рубрика „Статистика и анализи/ Анализи/ Актьорски доклади“, а основните изводи от него са предмет на анализ, публикуван в настоящия брой на информационния бюлетин на НОИ.

ПРЕИЗЧИСЛЯВАНЕТО НА ПЕНСИИТЕ – ТЕХНОЛОГИЯ И ПОСЛЕДСТВИЯ НА БАЗАТА НА ДВА ХИПОТЕТИЧНИ СЦЕНАРИЯ

В общия случай, преизчисляването на пенсиите се осъществява на няколко стъпки:

(1) На преизчисляване подлежат пенсии за трудова дейност, които са изчислени от брутно трудово възнаграждение/осигурителен доход и имат определен индивидуален коефициент;

(2) Преизчисляването се извършва, като индивидуалният коефициент на лицето се умножава по избрания средномесечен осигурителен доход за страната. След това размерът на пенсията се определя при условията и по реда на отпускането ѝ според вида ѝ (осигурителен стаж и възраст, инвалидност поради общо заболяване, инвалидност поради трудова злополука и професионална болест);

(3) Когато се получава повече от една пенсия за трудова дейност, преизчисляването се извършва на всяка една поотделно;

(4) Преизчисляването се извършва, ако това е по-благоприятно за пенсионера - ако преизчисленият размер на пенсията е по-нисък, отколкото е изплащаният преди преизчисляването, изплащаният преди преизчисляването размер се запазва;

(5) Когато преизчисленият размер за съответния вид пенсия е под минималния, той се приравнява на минималния;

(6) Когато преизчисленият размер е над максималния, се ограничава на този размер.

Технологията на преизчисляване на пенсиите дава възможност да бъдат направени няколко важни извода по отношение на последствията му. Те са обобщени така:

Първо, преизчисляването, без значение с кой средномесечен осигурителен доход се извършва, ще обхване много голяма съвкупност от пенсионери. Това са всички пенсионери с пенсии за трудова дейност, за които има определен индивидуален коефициент. От факта, че пенсионерите с пенсия за трудова дейност съставляват повече 97% от всички пенсионери, следва и изводът, че преизчисляването на пенсиите ще има сериозно отражение върху динамиката на разходите за пенсии.

Второ, изискването, че подлежащите на преизчисляване пенсии са само тези, за които има изчислен индивидуален коефициент, навежда на извода, че има и пенсионери, чиито пенсии няма да бъдат преизчислени. В общия случай това са пенсиите, несвързани с трудова дейност. Следователно, при равни други условия преизчисляването не може да доведе до положителни резултати за всички пенсионери.

Трето, друго важно изискване е, че преизчисляването се извършва, ако това е по-благоприятно за пенсионера. Дали преизчисляването ще е благоприятно или не за отделните пенсионери зависи най-вече от избора на средномесечен осигурителен доход и момента, в който пенсията е отпусната. Колкото по-актуален средномесечен осигурителен доход е избран, за толкова повече пенсионери (при равни други условия) преизчисляването на пенсиите ще се окаже благоприятно. Най-силен положителен ефект, т.е. най-голямо увеличение, ще има за пенсионерите с пенсии, отпуснати по-назад във времето. Същевременно, колкото „по-стар“ средномесечен осигурителен доход е избран, за толкова по-малък брой пенсионери преизчисляването ще се окаже благоприятно, т.е. ще доведе до някакво, дори и минимално, увеличение на пенсията. За пенсионерите, чиито пенсии са отпуснати от по-висок средномесечен осигурителен доход от този, избран за целите на преизчисляването, то изобщо няма да е благоприятно. Така че, изборът на средномесечен осигурителен доход е от ключово значение за определяне на онези от пенсионерите, за които преизчисляването ще е благоприятно, и тези, за които няма да е така.

Четвърто, за пенсионерите, чиито действителен размер на пенсията е над максималния размер на пенсиите (т.нар. „таван“), преизчисляването, при равни други условия, не може да е благоприятно. Тези пенсионери няма да получат увеличение на изплащания размер на пенсиите им, защото той така или иначе е ограничен на „тавана“.

Пето, преизчисляването може да се окаже без положителни последици за голяма част от пенсионерите, за които се смята, че попадат сред получателите на т.нар. „стари“ пенсии. Това са пенсионерите, действителният размер на чиито пенсии е толкова нисък, че е приравнен на минималния за съответния вид. Независимо колко назад във времето е отпусната пенсията и без значение с колко актуален средномесечен осигурителен доход се извършва преизчисляването, ако осигурителният принос на пенсионера е много малък и той получава пенсия в минимален размер, има вероятност и преизчисленият размер на пенсията да остане под минималния за съответния вид. Това е важна последица, имайки предвид какви са широко разпространените възгледи за целите на преизчисляването на пенсиите.

Тези пет основни последици са онагледени чрез два хипотетични сценария, представящи какво би се случило, ако всички пенсии за трудова дейност, отпуснати до 31 декември 2019 г., бъдат преизчислени през 2021 г. със средномесечния осигурителен доход за 2019 г. от 986,52 лв. С оглед съпоставимостта на изчисленията, последствията са изследвани само за съвкупността на пенсионерите с пенсия, отпусната до края на 2019 г. С оглед на това че преизчисляването се извършва за всяка пенсия поотделно и имайки предвид голямата условност на подобни прогнози, не са правени оценки за броя и профила на пенсионерите с пенсия, отпусната след

31 декември 2019 г.

Таблица № 1: Параметри на два хипотетични варианта за преизчисляване на пенсиите през 2021 г.

Параметър	Вариант № 1	Вариант № 2
Брой пенсии, отпуснати до 31.12.2019 г., в хиляди	2 145,3	2 145,3
в т.ч. за трудова дейност	2 083,6	2 083,6
Средномесечен осигурителен доход, в лв.	986,52	986,52
Дата, от която се извършва преизчисляването	1 януари 2021 г.	1 октомври 2021 г.
Осъвременяване по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване, считано от 1 юли, в %	не се прилага	6,3%
Минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст към 31.12.2020 г., в лв.	250,00	250,00
Максимален размер на получаваните една или повече пенсии през 2021 г. (40% от максималния осигурителен доход), в лв.	1 200,00	1 200,00

При първия вариант преизчисляването се извършва, считано от 1 януари, като след това не се прилага правилото по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване за осъвременяване на пенсиите за трудова дейност, отпуснати до 31 декември на предходната година с процент, равен на 50 на сто от инфлацията и 50 на сто от ръста на средния осигурителен доход за предходната година. При втория вариант моментът на преизчисляването е 1 октомври, като преди това е извършено осъвременяване на пенсиите по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване с процент от 6,3 на сто.

Кои пенсионери ще получат увеличение?

От общо 2 083,6 хиляди пенсии за трудова дейност отпуснати до края на 2019 г., и при двата варианта на преизчисления подлежат 1 993,8 хиляди пенсии. От подлежащите на преизчисляване пенсии, увеличение при първия вариант ще има за 1 648,3 хиляди пенсии (82,7 на сто), а при втория – за 76,9 на сто. Разликата идва от това, че при втория вариант се допуска, че преизчисляването се извършва, считано от 1 октомври, т.е. след 1 юли, когато ще се случи осъвременяване на пенсиите. В резултат на осъвременяването с прогнозен процент от 6,3 на сто, за по-голям брой пенсионери преизчисляването вече няма да е благоприятно.

С колко ще се увеличи средната пенсия на онези от пенсионерите, за които преизчисляването е благоприятно?

С оглед на това, че преизчисляването ще се извърши със средномесечен осигурителен доход от 2019 г., т.е. почти най-актуалния възможен, може да се очаква, че то ще доведе до значителен ръст в средните размери на пенсиите на пенсионерите, за които преизчисляването е благоприятно.

Действително, резултатите от двата варианта показват, че сравнено с месеца, предхождащ месеца на преизчисляването, средният основен размер на пенсиите, за които ще има увеличение, ще нарасне съответно с 44,2 на сто при първия вариант и 39,0 на сто при втория вариант. При втория вариант увеличението е по-малко, доколкото преди това е извършено осъвременяване на пенсиите по чл. 100 и преизчисляването се извършва от по-голям основен размер на пенсията.

Положителните очаквани последствия от преизчисляването на пенсиите са онагледени в таблица № 2.

Таблица № 2: Положителни очаквани последствия от преизчисляването

Параметър	Вариант № 1	Вариант № 2
Брой пенсии, които подлежат на преизчисляване, в хиляди	1 993,8	1 993,8
в т.ч. с увеличение:		
общ брой, в хиляди	1 648,3	1 532,4
дял от общия брой пенсии, които подлежат на преизчисляване, в %	82,7	76,9
Среден основен размер на пенсиите с увеличение в резултат от преизчисляването:		
в месеца преди преизчисляването, в лв.	404,64	425,87
в месеца на преизчисляването, в лв.	583,45	591,91
Изменение на средния основен размер на пенсиите с увеличение в резултат на преизчисляването (месец на преизчисляването спрямо месец преди преизчисляването), в %	44,2	39,0

Кои пенсионери няма да получат увеличение?

Вече беше споменато, че преизчисляването на пенсиите няма да доведе до положителни последствия за всички пенсионери. Оценките показват, че между 496,9 и 612,8 хиляди пенсионери, чиито пенсии са отпуснати до 31 декември 2019 г., няма да получат никакво увеличение в резултат на преизчисляването. Това се равнява на между 23,2% (вариант № 1) и 28,6% (вариант № 2) от общия брой на пенсиите, отпуснати до 31 декември 2019 г.

Що се отнася до профила на тези, за които не се очаква увеличение на пенсиите, той е сходен и при двата хипотетични варианта:

Таблица № 3: Брой на пенсионерите, които по три параметъра няма да получат увеличение в резултат на преизчисляването на пенсиите

Параметър	Вариант № 1	Вариант № 2
1. Не подлежат на преизчисляване	151,4	151,4
Пенсии, несвързани с трудова дейност	61,7	61,7
Пенсии за трудова дейност, за които не е изчислен индивидуален коефициент	89,7	89,7
2. Не е благоприятно за пенсионера	306,6	411,8
Пенсии с действителен размер под минималния	263,0	278,2
Пенсии, чиито размер е изчислен от по-малък осигурителен доход, но в резултат на годишните осъвременявания са достигнали размер, който е по-висок от този след преизчисляването	43,6	133,6
3. Пенсии с действителен размер над „тавана“	38,9	49,6
ОБЩО	496,9	612,8

• Доминираща (и при двата сценария) е групата на пенсионерите с много ниски размери на пенсиите.

Дори и при използване на много актуален средномесечен осигурителен доход, между 263,0 и 278,2 хиляди пенсионери ще продължат да получават пенсии в минимален размер. При втория вариант, когато преизчисляването се извършва след осъвременяването на пенсиите, броят на онези, които няма да получат увеличение, е по-голям, заради актуализацията на размерите в резултат на осъвременяването на пенсиите от 1 юли 2021 г.

• Между 38,9 и 49,6 хиляди пенсионери с най-високите размери на пенсиите няма да получат увеличение.

Броят им е по-голям при втория сценарий, защото в резултат на осъвременяването по-голям брой хора ще имат действителен размер, надхвърлящ „тавана“ на пенсиите.

• Осъвременяването на пенсиите ще направи така, че за почти 133,6 хиляди пенсионери (втори вариант) преизчисляването няма да е благоприятно, защото размерът на получаваната от тях пенсия ще бъде по-висок от преизчисления размер. При първия вариант този брой е значително по-малък (43,6 хиляди лица).

• Отделно, близо 89,7 хиляди пенсионери получават пенсия за трудова дейност, за която не е изчислен индивидуален коефициент. На тази база няма как за тях да се приложи преизчисляване.

• Други около 61,7 хиляди пенсии изобщо не подлежат на преизчисляване, защото не са пенсии за трудова дейност.

Какъв е финансовият ефект от преизчисляването?

Непосредственият краткосрочен финансов ефект от преизчисляването на пенсиите, отпуснати до 31 декември 2019 г. със средномесечен осигурителен доход за 2019 г. се оценява на 316 млн. лв. месечно (вариант № 1) и 271 млн. лв. месечно (вариант № 2). При втория вариант месечният разход е по-малък, доколкото по-малък брой пенсионери ще получат увеличение, от една страна, и увеличението на средния основен размер на пенсията ще бъде по-малко, от друга.

Така или иначе, и при двата варианта месечният разход за пенсии ще достигне до рекордно високи равнища, съответно:

Таблица № 4: Непосредствени краткосрочни финансови ефекти от преизчисляването на пенсиите

Параметър	Вариант № 1	Вариант № 2
Месечен разход преди преизчисляването, в млн. лв.	923	987
Месечен разход след преизчисляването		
общо, в млн. лв.	1 239	1 258
изменение спрямо месечния разход преди преизчисляването, в млн. лв.	316	271
изменение спрямо месечния разход преди преизчисляването, в %	34	27

ИЗВОДИ

Преизчисляването на пенсиите е мярка, която ще доведе до повишаване на размерите на пенсиите на много голям брой пенсионери. При актуален средномесечен осигурителен доход, като например този за 2019 г., броят на пенсиите, отпуснати до 31 декември 2019 г., които ще получат увеличение, е над 1 500 000 пенсии.

Освен голям обхват, преизчисляването ще има много сериозни положителни последици за пенсионерите, чиито пенсии ще бъдат увеличени. Оценките показват, че при двата хипотетични сценария средното увеличение на основния размер на пенсиите, които подлежат на преизчисляване и ще бъдат увеличени, е между 39 и 44 на сто, в зависимост от това дали преизчисляването ще бъде направено преди или след осъвременяването на пенсиите по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване.

Въпреки безспорните си положителни последици за много голям брой пенсионери, преизчисляването на пенсиите няма да се отрази благоприятно за значителен брой от пенсионерите с пенсии, отпуснати до 31 декември 2019 г. Особено важно е да се има предвид, че сред тези хора доминират пенсионерите

с най-ниски пенсии, т.е. именно възрастните в особено уязвимо положение. От друга страна, трябва да се отчете и фактът, че в резултат на очакваното увеличение на минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст до 250 лв. от 1 юли 2020 г., за пенсионерите с минимален размер на пенсията за трудова дейност ще се приложи по-висок процент на увеличение (близо 14 на сто), отколкото за останалите пенсии, които ще бъдат увеличени с процента по чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване (6,7 на сто).

Не са никак маловажни и финансовите последици от преизчисляването на пенсиите. Оценките показват, че и при двата сценария може да се очаква рязко завишаване на очаквания разход за пенсии. Само за месец, разходът за пенсии ще се повиши с между 27 и 34 на сто или с между 271 и 316 млн. лв.

Отчитайки текущото финансово състояние на ДОО, както и актюерските прогнози за следващите десетилетия, категорично се налага изводът, че преизчисляването на пенсиите, без да бъде съпроводено с компенсиращи мерки по отношение на приходите или оптимизиране на разходите, може сериозно да разклати финансовата устойчивост на държавната пенсионна система. Поради това, разумният подход предполага към мярка с подобен мащаб и въздействие да се подхожда с нагласа за намиране на баланс между краткосрочните цели за повишаване доходите на пенсионерите и съхраняването на дългосрочния потенциал на ДОО да изпълнява обществените си задачи.

През 2019 г. НОИ е издал над 9000 разпореждания за възстановяване на 6,5 милиона лева за неправомерно получени болнични

Контролът, осъществяван при изплащането на паричните обезщетения от средствата на държавното обществено осигуряване, се извършва на основание Кодекса за социално осигуряване и Инструкция №1 от 3.04.2015 г. за реда и начина за осъществяване на контролно-ревизионна дейност от контролните органи на Националния осигурителен институт (НОИ). С оглед недопускане на злоупотреби с осигурителни плащания длъжностните лица от териториалните подразделения на НОИ спазват утвърдена Процедура за контрол и ограничаване на неправомерните разходи при отпускането и изплащането на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване (ДОО).

Преди изплащането на паричните обезщетения за временна неработоспособност се извършва контрол върху актовете на органите на медицинската експертиза, с които се установява временна неработоспособност – болничните листове. В изпълнение на Наредбата за реда за представяне в НОИ на данните от издадените болнични листове и решенията по обжалването им са утвърдени „Функционални изисквания, структура и формат на данните, поддържани от програмните продукти за въвеждане, контрол, съхраняване, отпечатване, представяне/анулиране на данните и изготвяне на справки за издадени/анулирани болнични листове и решенията по обжалването им“. Функционалните изисквания не допускат издаването на болнични листове за временна неработоспособност с некоректни данни и приемането им в Електронния регистър на болничните листове и решенията по обжалването им (ЕРБЛРО). В тях са заложили максимален брой според действащото законодателство проверки, с които се осъществява предварителен контрол и недопускане на неправилно издадени болнични листове. Проверките са свързани с продължителност на временната неработоспособност, компетентност на издаващия болничния лист, точно и правилно попълване на реквизитите от болничния лист и др.

За целите на ефективния предварителен, текущ и последващ контрол са въведени 1180 автоматизирани контроли за продължителност на временната неработоспособност за определени заболявания, разработени на база рискови случаи. Автоматизираните контроли са изготвени от лекари, експерти в областта на временната неработоспособност въз основа на статистически данни и резултати от извършени контролни дейности и с тях се подпомага контролната дейност на експертите от ТП на НОИ по отношение на временна неработоспособност.

Автоматизираните контроли представляват около 7 на сто от кодовете, включени в Международната класификация на болестите /МКБ/ – 10-та ревизия. Кодовете в МКБ-10 наброяват 14 400, а чрез употребата на допълнителни класификации може да се разширят до 16 000. В НОИ продължава работата по допълване и усъвършенстване на тези контроли.

Лекарите, експерти по временната неработоспособност към териториалните подразделения на НОИ, извършват

проверки на дейността на органите на медицинската експертиза на временната неработоспособност по отношение на:

- спазване на правомощията на органите на медицинската експертиза по издаване на болнични листове;
- организацията на работа на органите на медицинската експертиза и лечебните заведения във връзка с издаването на болнични листове и решения по обжалването им;
- подаване в Електронния регистър на болничните листове и решенията по обжалването им и съхраняването на данните от болничните листове и от решенията на ЛКК по повод обжалвани болнични листове;
- спазване на изискванията и реда при издаване на болнични листове и решения по обжалването им от органите на медицинската експертиза;
- правомерността на издаване на болнични листове и необходимостта от предприемане на действия по чл. 112, ал. 1 и 2 от Закона за здравето.

Периодично се извършват проверки и анализи на данните, съдържащи се в информационните масиви на НОИ. Съпоставят се данни и селектират лечебни заведения, които издават болнични листове за продължителна временна неработоспособност, за едно и също или различни заболявания, без провеждане на болнично лечение или които допускат нарушения на разпоредбите на Наредбата за медицинската експертиза. Определят се конкретни лечебни заведения и лица, за болничните листове за които има основание да се смята, че са издадени в нарушение на Наредбата за медицинската експертиза и добрата медицинска практика и се извършват проверки.

При извършване на контролната дейност по експертизата на временната неработоспособност се установява:

- непознаване и неспазване на действащата нормативна уредба на експертизата на работоспособността от много лекари;
- занижен контрол по провежданата експертиза в лечебните заведения от техните ръководители;
- преценяване само на заболяването, а не формата и стадия;
- разрешаване на временна неработоспособност в случаи на хронични заболявания в ремисия;
- удължаване на временната неработоспособност без преценка на възможностите за прилагане на трудоустраиване или инвалидизиране;
- следстационарните отпуски се разрешават за максималния брой дни.

Общият брой обжалвани листове през 2019 г. е 16 373 броя, което е с 6 865 броя повече спрямо 2018 г. Отменени са 4 397 болнични листове за 92 090 броя дни.

Сигнали, съдържащи информация за лечебни заведения, издавали болнични листове, вписаните диагнози, продължителността на временната неработоспособност са изпратени на Министерство на здравеопазването за извършване на проверки от регионалните съвети към РЗИ, както и към ГД „Национална полиция“, Изпълнителна агенция „Медицински одит“ към МЗ и ДАНС.

Контролът, който се осъществява в НОИ при изплащането на паричните обезщетения и помощи от ДОО, е предварителен, текущ и последващ.

В програмните продукти, с които в териториалните поделения на НОИ се извършва дейността по изплащане на обезщетенията и помощите, са заложили оптималните според действащото законодателство проверки за осъществяване на предварителен контрол за законосъобразност и за недопускане на неправомерно изплащане на обезщетения. Целта на тези изисквания е да не се допуска подаване и съответно приемане на некоректни данни от документите за изплащане на паричните обезщетения, които се използват за изплащане на паричните обезщетения.

Текущият контрол се извършва от съответните длъжностни лица в териториалните поделения на НОИ при преценка на правото на паричните обезщетения преди тяхното изплащане. По предложените резултати след автоматичните проверки относно правото, размера и сроковете за изплащане на обезщетенията, задължително се извършва преглед и преценка на всеки отделен случай и анализ на съдържащите се в информационната система на НОИ данни.

По предварително разработени индикатори, въведени в програмния продукт, обслужващ дейността по изплащане на паричните обезщетения, длъжностните лица постановяват отказ за изплащане, спират производството по изплащането и поставят случая под наблюдение.

В програмните продукти, свързани с изплащането на паричните обезщетения за временна неработоспособност, са заложили индикатори, отчитащи:

- продължителност на временната неработоспособност спрямо диагнозата/заболяването;
- наличие на трудов договор, съответно - срока, за който е сключен;
- размер на осигурителния доход;
- подаването в нормативно определения срок на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 от КСО;
- дневен размер на паричното обезщетение.

Във всички случаи, в които по данни от информационната система и извършените анализи възникне необходимост

от изясняване на фактите и обстоятелствата, свързани с преценка на правото на паричните обезщетения, или възникнат съмнения за извършването на неправомерни плащания от ДОО, контролните органи извършват съответните проверки.

Последващият контрол по разходите на ДОО се извършва от контролните органи на НОИ чрез ревизии и проверки. Приоритетно ревизиите и проверките се извършват на осигурителите, при които е констатирано, че има риск от извършването на неправомерни осигурителни плащания. Проверки се извършват и при постъпили сигнали по повод на съмнения за злоупотреби със средствата на ДОО. По предварително определени критерии се изготвят списъци с осигурители и лица във временна неработоспособност, за които следва да се извърши проверка, относно правото и размера на паричното обезщетение. Списъците се изпращат на ТП на НОИ за извършване на последващ контрол.

През 2019 г. са съставени общо 6 737 ревизионни документи, като установеният начет по влезли в сила разпореждания за събиране на суми е 705 308,22 лв. Контролните органи на ТП на НОИ издават и разпореждания по реда на чл. 114 от КСО за възстановяване на неоснователно получени суми за осигурителни плащания. По този ред се събират неправомерно получени парични обезщетения за временна неработоспособност, бременност и раждане, за отглеждане на дете до 2-годишна възраст, безработица и помощи за профилактика и рехабилитация. През 2019 г. са издадени 9 213 броя разпореждания за възстановяване на суми в размер на 5 864 663 лв.

Когато в резултат на извършените ревизии, проверки и анализи се установят съмнения за злоупотреби със средствата на ДОО, случаите се въвеждат за наблюдение и се уведомяват съответните компетентни органи.

Под наблюдение са въведени 2 000 осигурители и самоосигуряващи се лица, като на органите на МВР са предадени 441 осигурители, а на прокуратурата и ДАНС - 196 осигурители.

В случаите, в които се установи, че осигурителят не е осъществявал стопанска дейност и лицата, за които са подадени данни по чл. 5. ал. 4, т. 1 от КСО не са упражнявали трудова дейност, за която да подлежат на осигуряване, се издават задължителни предписания за заличаване на тези данни. Данните, подадени от 290 търговски дружества, са заличени по нормативно предвидения ред.

Ролята на предварителния контрол преди изплащането на паричните обезщетения непрекъснато се повишава чрез извършване на задълбочен анализ на случаите, за които има индикации, че са възможни злоупотреби с осигурителни плащания. Своевременно се извършват проверки за изясняване на факти и обстоятелства, относими към всеки конкретен случай. Предприемат се действия за заличаване на подадените данни за осигурителен стаж и доход в случаите на установяване на неоснователното им подаване и предприемане на действия за събиране на изплатените парични обезщетения въз основа на тях.

Опитите за злоупотреби с осигурителни права трудно пробиват в Кърджали

Борбата с осигурителните измами и предотвратяването на опитите за злоупотреба с осигурителни права е един от основните приоритети в дейността на Националния осигурителен институт (НОИ). Наред с осигуряването на качествени услуги и добро обслужване на клиентите, сигурността при разходването на средствата от държавното обществено осигуряване (ДОО) вече е от първостепенно значение. Опитващите да излъжат системата не са никак малко, а щетите, които могат да нанесат, могат да достигнат милиони левове. На първа линия в противодействието са териториалното поделение на НОИ (ТП на НОИ).

ТП на НОИ в Кърджали отговаря за сравнително малка като размер област, в която живеят общо около 150 000 жители. Фактът, че това е една от малките регионални структури на института в страната определя начина на действие на измамниците и се отразява на опитите им за злоупотреба с права. По-малкият обем от информация, която се обработва, и извършваните от контролните органи проверки, които обхващат много по-голям брой фирми, не позволяват да се реализира станалият популярен подход за регистриране на кухи осигурители, създадени единствено за източване на фондовете на ДОО. Практиката на служителите на НОИ в Кърджали показва, че нарушителите се насочват към

други методи на измама, за да посегнат неправомерно на обществените средства.

Както във всички териториални поделения, така и в ТП на НОИ – Кърджали се извършва постоянно наблюдение и анализ на информацията, съдържаща се в редица държавни и институционални регистри - Регистър на трудовите договори, Регистър на осигурените лица, Търговски регистър и др. Целта на извършвания анализ е да се установи дали има наличие на:

- трудови договори, сключвани за кратък период от време;
- деклариран ниско квалифициран труд с високо възнаграждение;
- невнесени или внесени в по-малък размер осигурителни вноски;
- данни за осигурени лица, подавани наведнъж за определен период от време;
- драстично увеличение на осигурителния доход;

- други индикации, показващи наличие или съмнение за нарушаване на осигурителното законодателство.

Как 346 гастарбайтери се оказаха земеделски производители

Като резултат от активната дейност на служителите от сектор „Краткосрочни плащания“ през април 2019 г. е установен голям брой лица, регистрирани като земеделски стопани, за които се подават документи за изплащане на парични обезщетения за бременност и раждане и за отглеждане на малко дете, като според подадената информация ражданията са станали извън територията на Република България. Съмнението, което пораждават посочените данни, принуждава работещите по преписките да се обърнат за съдействие към Областната дирекция на МВР (ОДМВР - Кърджали) с молба за предоставяне на информация за регистрирани презгранични пътувания на всички посочени лица. В резултат на съпоставянето на данните, подадени в НОИ, и наличното в системата на МВР за периода 01.04.2019 - 28.02.2020 г., са установени общо 346 лица, които не са упражнявали трудова дейност като земеделски стопани, тъй като са били извън България. На тези лица са постановени разпореждания за отказ за изплащане на парични обезщетения за бременност и раждане и за отглеждане на малко дете. Благодарение на навременните съвместни действия на служителите на НОИ и МВР е предотвратена щета за бюджета на ДОО за над 2 470 000 лв.

Срещу постановените отказ за отпускане и изплащане на парични обезщетения за бременност и раждане и за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст в ТП на НОИ – Кърджали са постъпили 97 жалби от засегнатите лица. Нито една от тези жалби не е уважена от директора на териториалното поделение след извършения от него контрол по законосъобразността на издадените разпореждания.

По постановените отказ за отпускане на парични обезщетение за бременност и раждане и за отглеждане на малко дете през 2019 г. в Административен съд – Кърджали, са образувани 28 дела. Към този момент съдът се е произнесъл с решения по 12 от тях, като за всичките издадени до момента решения съдът отхвърля оспорването и оставя в сила решенията на директора на ТП на НОИ – Кърджали като правилни и законосъобразни. Мотивът е ясен – няма как да бъде упражнявана трудова дейност като земеделски стопанин при положение, че недвусмислено е доказано, че лицето всъщност се намира извън пределите на Република България в периода, в който трябва да извършва работата.

Регистрираното сериозно увеличение на броя на подадени документи за изплащане на парични обезщетения за бременност и раждане и за отглеждане на малко дете от земеделски стопани убеждава служителите на НОИ, че трябва да бъде извършена проверка на осигурителна каса в малко кърджалийско село. Проверката има за цел да установи дали общо десет от членовете на касата, за които са представени документи за изплащане на парични обезщетения при бременност и раждане, са упражнявали дейност като регистрирани земеделски стопани, тъй като наличните данни сочат, че тези лица не са пребивавали на територията на Република България. Установените при проверката факти и обстоятелства доказват съмненията на контролните органи, а събраната информация им дава достатъчно основание да предположат, че са налице опити от фондовете на ДОО неоснователно да бъдат получени парични обезщетения за бременност и раждане. Практически няма как едно лице да упражнява дейност като регистриран земеделски стопанин, ако не се намира на територията на страната. Освен това, голяма част от подадените заявления-декларации за отпускане на обезщетение не са били подписвани от тези лица, а от някой друг. Други пък са подписвани след като лицата са се върнали обратно в страната. Преписката е изпратена на Районна прокуратура по компетентност, има постановление за отказ да се образува досъдебно производство, което е обжалвано от директора на ТП на НОИ и към момента случаят е отнесен до Окръжна прокуратура – Кърджали.

За няколко дни осигурителен стаж

През ноември 2019 г. в ТП на НОИ – Кърджали постъпва сигнал за наличието на няколко лица, на които е изфабрикуван осигурителен стаж от голям осигурител от Момчилград, при положение, че не са работили за него. Целта на опита за измама с осигурителни права е получаване възможност всяко едно от лицата да придобие право на пенсия, тъй като натрупаният от него стаж не изпълнява условията, записани в българското законодателство. Веднага е извършен анализ на работниците в осигурителя на база данните в информационната система на НОИ, като са селектирани осем лица, за които да бъде извършена проверка в самото дружество. Предварително е изискана информация от ОДМВР – Кърджали за регистрираните презгранични пътувания на лицата, като след получаване на същата е установено, че работодателят е сключвал трудови договори с лица, които не са пребивавали на територията на Република България. Затова е изискано от дирекция „Инспекцията по труда“ в града да бъде извършена съвместна проверка от контролните органи на двете институции при посочения осигурител. При извършването на самата проверка управителят на дружеството потвърждава, че лицата, обект на проверката, не са работили никога във фирмата. В резултат на това са издадени задължителни предписания за заличаване от осигурителя на непра-

вомерно подадените данни са наличие на осигуряване. Сигнализирана е и Районна прокуратура – Момчилград за предприемане на действия по компетентност.

Резултатите от извършената проверка от контролните органи на НОИ показват, че става дума за подготвена организация за опит за злоупотреба с обществени средства. Схемата, по която действат измамниците, е аналогична при всеки един от случаите. Имаме лице, на което не му достигат някакъв осигурителен стаж, за да изпълни условията за придобиване на право на пенсия по чл. 68, ал. 3 от КСО т.е. пенсиониране при непълнен осигурителен стаж. Имаме и намерение от негова страна да си „допълни“ стажа не с други периоди в осигуряване, а чрез измама. Интересното в случая е, че не става въпрос за недостигащ стаж в особено големи размери – изфабрикуваните периоди са между 9 дни и 2 месеца. Явно се е разчитало, че няма да им бъде обърнато внимание. Това обаче не се случва. Отпуснатите 5 пенсии са спрени и е формиран дълг в размер на общо 3 609 лв., като по-голямата част от него вече е погасен. В три от случаите щетите за бюджета на ДОО са предотвратени, тъй като пенсионното производство е спряно на начална фаза.

Аналогична е ситуацията и при друг осигурител, този път от Кърджали. При провеждането на процедура по отпускане на пенсия отдел „Пенсии“ открива конкретни данни, които будят съмнение за опит за измама. Извършена е проверка на положения осигурителен стаж на лицето при този работодател и е направен анализ на данните от информационната система на НОИ. Като резултат от професионалната работа на служителите на института са селектирани три лица, за които възникват съмнения за нарушение на осигурителното законодателство. Веднага е извършена съвместна проверка с дирекция „Инспекция по труда“ и ОДМВР. При извършването ѝ управителят на дружеството удостоверява, че лицата, обект на проверката, не са упражнявали трудова дейност във фирмата. Направена е последваща преценка на правото им на пенсия. Оказва се, че осигурителният им стаж при осигурителя не трябва да бъде зачетен, като за две от лицата това означава липса на право на пенсия. Постановен е отказ за отпускането на пенсиите им и е предотвратена евентуална щета за бюджета. Пенсията на третото лице е спряна и е формиран дълг от 913,74 лв., представляващ надвзетите средства за период от четири месеца. Сигнализирана е и Районна прокуратура – Кърджали за предприемане на действия по компетентност.

Обезщетение за безработица искат 17 лица, „работили“ за лице, починало през миналия век

Добрата подготовка и професионалният нюх на служителите в ТП на НОИ – Кърджали се проявява и в началото на 2019 г. Тогава им прави впечатление, че се появяват случаи на лица, подали заявления за отпускане на парични обезщетения за безработица с последна заетост при един и същ осигурител. Извършеният анализ установява, че съмненията на контролните органи са напълно основателни - 17 лица са регистрирани в НОИ с продължителност на последната заетост от около 1 месец именно при този осигурител. Всички лица са с прекратени предходни трудови правоотношения „по взаимно съгласие“ или не отговарят на условията за придобиване право на парично обезщетение за безработица, а именно нямат нужните 12 месеца осигурителен стаж като осигурени лица за риска безработица от последните 18 месеца преди прекратяване на осигуряването. Това поражда съмненията, че назначаването им при този работодател е направено единствено с цел да се придобие право на обезщетение за безработица. Възложена е проверка и са изискани трудовите досиета на работниците. Оказва се, че всички те са назначени като „сезонни работници в земеделието“.

Според управителя на дружеството всички „работници“ са извършвали земеделска дейност, състояща се в обработка и подготовка на тютюневи лехи, като нивата, която се е обработвала се намира в близост до зеленчукови оранжерии край Момчилград, собственост на лице с инициали Ф.С. Вместо документи, свързани с отчетността на извършваната от лицата работа, и доказателства за трудовата им дейност - като фактури за закупени материали, съоръжения, оборудване, за разсад и др., е представен договор за предоставяне на персонал с физическо лице в качеството му на ползвател на въпросния разсадник.

Изискана е информация от ОД „Земеделие“ – Кърджали относно собственика на имота и дали има декларирани сключени договори за ползване или отдаване под наем през стопанската 2018/2019 г. Очаквано, отговорът е отрицателен. Нещо повече, той посочва, че собственици на разсадника са наследниците на Ф.С., тъй като лицето

е починало в далечната 1977 г.

Съмненията, че документите са съставени само и единствено за измъкване от отговорност, се подсилват и от установено явно разминаване на положените от лицата подписи при попълване на документите при проверката и тези в трудовите им досиета.

Установените факти и обстоятелства дават основание да се сигнализира ОДМВР за извършване на проверка по случая. Производствата по отпускане на парични обезщетения за безработица на всичките седемнадесет лица са спрени, за да бъде предотвратена щета на бюджета на ДОО за десетки хиляди левове.

За недобросъвестност при получаването на обезщетение за безработица става дума и в редица други казуси. След сигнал от ТП на НОИ - Сливен за извършване на проверка на положен осигурителен стаж от едно лице в осигурител, регистриран в кърджалийско село, е извършен анализ на данните от информационната система на НОИ. Селектирани са общо три лица, за които възникват съмнения за нарушение на осигурителното законодателство. Установено е, че и тримата не са упражнявали трудова дейност при този работодател, поради което няма как да се водят осигурени. Затова им е отказано отпускането на паричното обезщетение за безработица и е разпоредено възстановяване на недобросъвестно получените от тях суми. Интересното в случая е, че на базата на подадените фалшиви документи на едно от лицата е определен доста голям доста висок дневен размер на обезщетението, докато другите са се „примирили“ с размер, близък до минималния. Всички надвзети суми вече са възстановени.

Няма как да се признае осигурителен стаж с фалшиво удостоверение

В края на ноември 2019 г. лице подава в сектор „Осигурителен архив“ при ТП на НОИ – Кърджали заявление за издаване на удостоверение за осигурителен доход за периода 01.01.1987 г. - 30.06.1989 г., като посочва и конкретен осигурител от Ардино. Документите на посочения работодател са предадени в НОИ по реда на инструкцията за приемане и съхраняване на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правопреемник. Идеята на лицето е ясна - издаденото удостоверение да му послужи пред отдел „Пенсии“ при подаване на заявление за отпускане на пенсия. То представя копие на удостоверение УП-3 за удостоверяване на положен осигурителен стаж в осигурителя с обща продължителност от 5 години, 8 месеца и 4 дни. Два дни по-късно кандидат-пенсионерът подава и заявление за отпускане на лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване, като към заявлението прилага и оригинал на вече представеното удостоверение.

При извършената проверка на разплащателната документация на осигурителя, служителите от сектор „Осигурителен архив“ не откриват в нея да фигурира лице с такова име. Впечатление им прави и фактът, че представеното УП-3 е подпечатано с печат на предполагаемия работодател, но е вписан ЕИК на друго дружество. На „работника“ е постановен отказ за издаване на искания документ за осигурителен доход, като за установяване на фактите и обстоятелствата по случая е разпоредена и проверка на контролните органи в ТП на НОИ – Кърджали в осигурителя. От нея става ясно, че лицето не фигурира в разплащателните ведомости и съответно - удостоверението не е издадено от тях. Сигнализирана е Районна прокуратура – Кърджали за предприемане на действия по компетентност.

За отсъствие от разплащателните ведомости, предадени в осигурителния архив на института, става въпрос и в друг случаи, при който след регулярна проверка от служители на ТП на НОИ – Кърджали се оказва, че в приетата в архива документация не присъстват шестима души, които са удостоверили, че са били служители на новозагорска фирма. Липсващият „натрупан“ осигурителен стаж не е зачетен, а отпускнатите им пенсии - спрени.

Броят на предотвратените измами расте

Фактът, че констатираните случаи за опит за измама с документи стават все повече показват, че усилията на служителите на НОИ имат резултат. Независимо дали става въпрос за съставяне на документи с невярно съдържание, представяне на неистински документи или фиктивно сключени трудови договори, всички те намират сериозен отпор в отговорното и професионално поведение на контролните органи. За периода 2017-2019 г. на органите на прокуратурата са предадени 30 преписки със съмнения за извършване на документни престъпления от лица и осигурители, а до настоящия момент на 2020 г. те са 11. Увеличава се и броят на предадените преписки до прокуратурата – през 2017 г. са 5, през 2019 г. са четири пъти повече.

Пенсионни реформи от тази година в три държави от Европейския съюз

ДАНИЯ: Нова схема за ранно пенсиониране

Считано от 1 януари 2020 г., Дания въвежда нова схема за ранно пенсиониране на лица, които имат най-малко 20 до 25 години осигурителен стаж на пълно работно време (броят на годините варира в зависимост от професията). Пенсията се нарича *seniorpension* и тя може да бъде отпусната до 6 години по-рано от стандартната възраст за пенсиониране (в момента 65 г. и 6 м., като е предвидено да нарасне до 67 г. през 2022 г. и до 68 г. през 2030 г.). Всъщност, *seniorpension* се приема като заместител на съществуващата допреди законодателните промени пенсия за инвалидност за възрастни хора (*seniorførtidspension*).

Допълнителните условия за получаване на новата пенсия са свързани с изискване за намалена работоспособност – компетентните здравни органи трябва да са постановили, че здравословното състояние на кандидата за пенсия не позволява да работи повече от 15 часа седмично на моментната си работа. Възможността да се упражнява друга работа не се взема предвид. Веднъж отпусната, пенсията може да бъде спряна, ако се установи, че пенсионерът работи повече от 15 часа на седмица или има годишни доходи от трудова дейност, надхвърлящи определен праг.

Източник: “Denmark Introduces Early Retirement Pension for Certain Workers”, Social Security Administration, International Update, January 2020, достъпно на: https://www.ssa.gov/policy/docs/progdsc/intl_update/2020-01/index.html

ЕСТОНИЯ: Допълнително задължително пенсионно осигуряване

Считано от 1 януари 2020 г., Естония приложи законодателна промяна, даваща право на работници и служители, родени от 1970 г. до 1982 г. да се включат в допълнителното задължително пенсионно осигуряване с индивидуални партии. Засегнати са около 30 000 лица, които ще трябва да направят избор до ноември тази година. Осигурителните вноски за онези от тях, които решат да се включат в т.нар. „втори стълб“, ще бъдат насочвани към пенсионноосигурителните компании, считано от 1 януари 2021 г. Размерът на вноската е 6 на сто, в т.ч. 4 на сто за осигурителя и 2 на сто – за осигуреното лице.

Отделно към това, през август 2019 г., правителството на Естония взе решение да направи участието във „втория“

стълб на пенсионната система доброволно за лицата, родени след 1982 г. Осигурителните вноски и натрупаните в индивидуалните партиди на лицата средства се превеждат на публичната пенсионна система. Промяната, за която бе планирано да влезе в сила от 1 януари, все още не е факт, доколкото естонският парламент не е одобрил целия законодателен пакет.

Източник: "Estonia Allows Certain Workers to Join Individual Account Pension Program", Social Security Administration, International Update, January 2020, достъпно на: https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2020-01/index.html

ШВЕЦИЯ: Нараства пенсионната възраст

Считано от 1 януари 2020 г., Швеция промени правилата относно пенсионната възраст. Минималната възраст за получаване на контрибутивна (базирана на вноски) пенсия бе увеличена от 61 на 62 години. Възрастта, до която работниците могат да бъдат защитавани от трудовото законодателство – от 67 на 68 години, и 69 години през 2023 г. След тази възраст излизането от пазара на труда е задължително, освен в случаите, в които работодателят се съгласи да удължи трудовия договор на лицето.

Пенсионната възраст ще продължи да нараства и занапред, което е резултат от приетите още през 2017 г. реформи. Минималната възраст за придобиване на контрибутивна пенсия ще достигне 63 години през 2023 г. и 64 години през 2024 г.

След 2026 г. нарастването на пенсионната възраст ще бъде обвързано с очакваната продължителност на живота. Въвежда се нова категория, наречена „целева възраст“ (riktålder). Считано от 2020 г., тя ще се изчислява всяка година по следния начин: (1) от очакваната продължителност на живота при навършване на 65-годишна възраст, изчислена за 5-годишния период, приключващ в годината преди годината на изчисляване, ще се очакваната продължителност на живота на при навършване на 65-годишна възраст за 5-годишния период, приключващ през 1994 г.; (2) добавяне на две трети от изчислената разлика към числото 65; (3) закръгляване на получената сума до най-близкото цяло число. Така изчислената „целева възраст“ ще влиза в сила шест години след изчисляването ѝ. Тя ще се използва за определяне на законоустановената пенсионна възраст. За да не се допуснат чести промени в законоустановената възраст, тя ще може да се променя само веднъж на всеки три календарни години.

Източник: "Sweden Implements Retirement Age Reforms", Social Security Administration, International Update, December 2019, corrected on 24 January 2020, достъпно на: https://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2019-12/index.html#sweden

Издирването на информация за изграждането и развитието на пенсионноосигурителната система в България след 1878 г. се оказва не дотам лесна задача и в крайна сметка ни отведе в архивите на Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. В тях и до днес се съхраняват крехките страници на законодателство, протоколи от заседания и обсъждания, анализи, коментари и указания по темата. Погледнати от днешна гледна точка, някои от тогавашните проблеми предизвикват снизходителни усмивки, подобно на умилението, което човек изпитва към малкото дете, правещо първите си стъпки в живота. Други въпроси, вълнували по онова време държавните мъже, все още са актуални, а отделни изказвания и коментари сякаш са направени днес.

Основните източници, на които се спряхме, и въз основа на които е разработен настоящият преглед са:

- сп. „Юридически преглед“ от 1924 г.
- „Пенсионния въпрос у нас. Минало, настояще и бъдеще“, Драгомир Попов, София, 1928 г.
- „Пенсионният въпрос в неговата цялост – по дневниците на народното събрание от 1879 г. до днес“, Пейчо Пейчев, София, 1935 г.

Погледът върху специализираната литература от периода след Освобождението показва, че първоначално сред политическия и управленския елит на страната цари голяма неяснота относно пътя, който трябва да се следва при изграждането на социалноосигурителната система. Това е време на лутане и търсене на верния път. Проблемът е, че още в началото, както коментира авторът на „Пенсионният въпрос в неговата цялост – по дневниците на народното събрание от 1879 г. до днес“ Пейчо Пейчев, „...управниците не са възприели една добре проучена и обоснована система, която по законодателен ред да прокарат ясно и решително, за да се тури здраво, солидно начало на този съдбоносен за държавата ни въпрос...“.

Началото на пенсионното осигуряване за държавните служители се полага още в Конституцията на Княжество България, приета на 16.04.1879 г. В чл. 166 е записано дословно: „Длъжностните лица, които съ са назначени на служба от Правителството, имат право да добиват пенсия, основата и количеството на която ще бъде определена по особенъ законъ.“

Развитие на пенсионноосигурителната теория

Въпреки изричния запис в Търновската Конституция за правото на държавните служители да получават пенсия, няколко проблема се обсъждат повече от 10 години до приемането на първия пенсионен закон.

Известно време на преден план стои дори въпросът следва ли изобщо да се плащат пенсии. Защитниците на пенсионното осигуряване определят пенсията като „парично пособие, което се дава на дългогодишен чиновник, за да се прехранва, да посреща с нея най-належащите си нужди и тия на семейството, т.е. да преживява. Това се прави, понеже се съзнава от всички, че един чиновник, след дългогодишно честно и добросъвестно служене, като бъде уволнен, бива изтощен физически и умствено и е негоден за каквато и да е друга работа”. От друга страна се изтъква, че държавата има интерес да плаща пенсии, защото „ако хвърли в обятията на нищетата и мизерията чиновниците след напълното им използване, чрез уволнението тя ще създава пролетариат, гладуващи недоволници, готови винаги към крайности, което ще се отрази вредно на вътрешния ред и спокойствие”. В съжденията си някои защитници на принципа за пенсиите отиват и по-далеч като поддържат, че освен за издръжка, пенсиите трябва да се дават на бившите чиновници и за благодарност от страна на държавата за честната, добросъвестна и полезна служба, с която са съдействали за нейното напредване.

Основният въпрос в продължение на няколко десетилетия обаче е на каква система да се изгради пенсионното осигуряване. В „Пенсионният въпрос в неговата цялост – по дневниците на народното събрание от 1879 г. до днес” авторът Пейчо Пейчев посочва:

„Главните пенсионни системи, които са възприети в разните държави и се практикуват и до днес са:

1. Системата на държавните пенсии;
2. Взаимоспомагателната;
3. Компромисната;
4. Смесената.

Държавни пенсии. Отличителният белег на тази система е, че държавата сама, от своите средства, образува специален фонд, в който ежегодно внася необходимите суми за изплащане пенсиите на уволнените чиновници, добили право на пенсия, и за подсилване на самия фонд. ... Държавата може и да не образува специален фонд, а ежегодно да предвижда в бюджета си необходимата сума за изплащане на пенсиите. ... На чиновниците не се правят никакви удържки от заплатите им, а необходимите за пенсиите суми се вземат от средствата на държавата.

Тази система е законната и най-справедливата, защото държавата е тази, която е поела задължението да плаща пенсии на своите честни и добросъвестни чиновници, като бъдат уволнени след дългогодишно служене. Обаче, грамадните суми, особено в днешно време, които са необходими за изплащане на пенсиите, са принудили държавите да потърсят начин и средства, за да намалят разходите си и по-безболезнено да посрещат това си задължение. Нещо повече. В много държави се съзира желанието по някакъв начин да се освободят от това си задължение, да смъкнат този товар от бюджета си. ... От тук именно си водят началото другите пенсионни системи.

Взаимоспомагателната пенсионна система се състои в това, че държавата не взема никакво участие със своите средства, а създава специален пенсионен фонд, чрез удържки от заплатите на чиновниците, които рационално използвани и добре рентирани увеличават автоматически фонда, от който се изплащат пенсиите на пенсионерите. Участието на държавата при тази система се заключава само в определяне процента на удържките, начина за прибиране на тия удържки и внасянето им във фонда, контрол за рационалното използване и доброто му рентирание и най-после в създаване на специално учреждение за управление на пенсионния фонд. При тази система в повечето държави, както е и при нас, се отива до крайност, понеже разходите по извършване на всички тези функции се отнасят за сметка на пенсионния фонд, а не на държавата.

Очевидно е, че тази система е основана на взаимопомощта от страна на чиновниците, ръководени от принципа „Помогни си сам, да ти помогне и Господ!” ...

Някои депутати поддържат, че тази система е несправедлива, защото по нея едни чиновници внасяли удържките, а други пенсионери получават от тях пенсии. Наистина това е така, но тук именно най-осезателно се прокарва принципа: „Един за всички, всички за един”, който е и основата на взаимоспомагателната система. ...

Компромисната система се заключава в това, че държавата без да образува специален пенсионен фонд, прави определени със закон удържки от заплатите на чиновниците за пенсия, които постъпват в нейния бюджет, а тя от същия този бюджет изплаща пенсиите на пенсионерите. ... Днес повечето държави избягват употреблението на тази система, защото тя е неизносна за тях.

Смесена система. Тя представлява съчетание на държавната с взаимоспомагателната системи. При нея държавата образува специален пенсионен фонд от удържките, правени от заплатите на чиновниците, като ежегодно подсилва фонда със субсидия в такъв размер, че да могат да се изплащат пенсиите от приходите на фонда и субсидиите, а самият фонд да се увеличава и засилва постоянно, докато бъде в състояние само от приходите си да изплаща пенсиите и пак да нараства.”

Последната, смесената система, се очертава като основна в България, особено след Първата световна война.

При обсъжданията на Законопроекта за пенсиите по гражданското и военното ведомство в XIV Обикновено Народно Събрание през 1910 г. народният представител Александър Стамболийски говори за друг вид пенсионна система, която той определя като „най-демократична, към която ние трябва да се стремим, и която трябва да възприемем“. Всъщност става въпрос за система, подобна на изграждащата се през последните 10 години у нас система на доброволното пенсионно осигуряване. Ето как я описва той:

„Държавата се абстрахира от въпроса за пенсиите. Всички ония обществени слоеве, които искат да си създадат някакви фондове, някакви взаимно-осигурителни, взаимно-спомогателни дружества, са свободни. Държавата може да ги покровителствува така, както въобще всяка една демократична държава може и трябва да покровителствува частната инициатива, но нейната власт не се простира повече, освен да им даде помощ там, дето е потребна, за да се закрепят тази инициатива. Струва ми се, че тази система би трябвало да възприеме и България, която иска да подражава на една Швейцария, която иска дакрепи своя демократически режим.“

И действително, през 30-те години на миналия век отделни частни корпорации и съюзи започват да си създават пенсионни фондове, като например адвокатите, съдиите, служителите при частните банкови учреждения, журналистите и т.н., с помощта на които да осигуряват себе си и семействата си, когато престанат да работят.

По онова време колебания съществуват и относно въпроси като: „На кого да се плащат пенсии, в какви случаи и от каква възраст?“

В хода на дебатите по Законопроекта за пенсиите на учителите и чиновниците в VII Обикновено Народно Събрание в заседание на 15.12.1893 г. тогавашният министър на вътрешните работи Стефан Стамболов коментира въпроса кой следва да има право на пенсия така:

„Ако някой е заслужил, като е работил за освобождението на България, той е толкова заслужил, колкото един чиновник и един занаятчия, и един търговец. Тука няма никаква разлика. ... И аз мисля, че на тия които са заслужили и работили, било за освобождението, било за просвещението на Отечеството, хазната трябва да им плаща пенсии“.

Обсъжда се дали пенсията да се отпуска при уволнение на чиновника или след като навърши дадена възраст, дали трябва да е изслужил определено време или да е направил известно количество вноски. Дискутира се, че държави от цял свят прилагат принципа на пенсиите за изслужено време и се стремят да го разширят и стабилизират. В посоченото по-горе заседание народният представител Андрей Башев казва:

„Почти във всички държави, гдето има закон за пенсиите, стои условието, щото от настъпването на определена възраст едно лице да има право да се ползува от правото на пенсия. Това е един твърде убедителен и очевиден мотив, защото след като се минат известно число години, щом настъпи известна възраст, в която чиновникът, уморен от работа, не може да продължава по-нататък, само тогава да има право той да получава пенсия. И тъй, 45-годишната възраст се е взела като време, от когато настъпва старостта - когато лицата не разполагат с физически сили, за да изкарват препитанието си и когато държавата трябва да подкрепи човека“.

(Материалът продължава в следващия брой)